

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

1

IX

VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1961

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlíšené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

О В С А Н

СТУДИЕ

Emília Horváthová, Cigáni pred príchodom do Európy — — — — —	3
Viera Urbancová, Klasifikácia slovenského orného náradia — — — — —	25
Vilém Pražák, K studiu lidové architektury a zpôsobu bydlenia na Orave — —	46

MATERIÁLIE — ARCHÍV

Pavol Horváth, Materiály k dejinám ľudovej architektúry — — — — —	112
---	-----

РОЗНЕДАДЫ

Ján Podolák, Poznatky z výskumu karpatského pastierstva v Rumunsku — —	119
Anton Habovštíak, O spolupráci jazykovedy a národopisu na úseku terminológie	138

DROBNÉ ZPRÁVY — — — — — — — — — — — — — — — — —	142
---	-----

РЕЦЕНЗИЕ А РЕФЕРАТЫ

Ignacy Tłoczek, Chałupy polskie (Viera Urbancová) — — — — —	145
Oldřich Sirovátko, Pohádky z Moravy (Viera Gašparíková) — — — — —	145
Šarišské múzeum v Bardejove (Jarmila Palíčková) — — — — —	146

BIBLIOGRAFIA

Rudolf Žatkó, Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za rok 1958 — —	147
--	-----

С О Д Е Р Ж А Н И Е

СТАТЬИ

Эмилия Хорватова, Цыгане перед своим приходом в Европу — —	3
Вера Урбанская, Классификация словацкого нахотного орудия — —	25
Вилем Пражак, К изучению народных строений населения Оравы — —	46

МАТЕРИАЛ — АРХИВ

Павол Хорват, Материалы к истории народной архитектуры — —	112
--	-----

ОВЗОРЫ

Ян Подолак, Сведения приобретенные на основании исследований карпатского пастушества в Руминии — — — — —	119
--	-----

Антон Габовштиак, О совместной работе лингвистики и этнографии на полях терминологии — — — — —	138
--	-----

МЕЛКИЕ ЗАМЕТКИ — — — — —	142
--------------------------	-----

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

Игнацы Тличек, Польские избы (Chałupy polskie) Вера Урбанская — —	145
---	-----

Ольдик Сироватка, Сказки из Моравы (Вера Гашпарикова) — —	145
---	-----

Шаришский музей в Бардееве (Ярмила Паличкова) — — — — —	146
---	-----

БИБЛИОГРАФИЯ

Рудольф Жатко, Библиография словацкой этнографии и фольклористики в 1958 году — — — — —	147
---	-----

INHALT

STUDIEN

Emília Horváthová, Die Zigeuner vor ihrer Einwanderung nach Europa — —	3
--	---

Viera Urbancová, Die Klassifikation des slowakischen Ackergerätes — —	3
---	---

Vilém Pražák, Die Bauart der Häuser im Gebiete von Orava — — —	46
--	----

MATERIALIEN — ARCHIV

Pavol Horváth, Material zur Geschichte volkstümlicher Architektur — — —	112
---	-----

RUNDSCHAU

Ján Podolák, Neue Erkenntnisse über das Hirtenamt im rumänischen Karpathengebiet — — — — —	119
--	-----

Anton Habovštíak, Von der Zusammenarbeit der Sprachwissenschaft und Ethnographie auf dem Gebiete der Terminologie — — — — — — —	138
---	-----

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

IX

1961

VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník IX, 1961

Vychádza štyri razy do roka
Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Hlavná redaktorka dr. Božena Filová
Výkonná redaktorka prom. hist. Viera Nosáľová

Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárik, dr. Soňa Burlasová, prom. hist. Emília Horváthová,
dr. Soňa Kovačevičová, dr. Michal Markuš, doc. dr. Andrej Melicherčík, dr. Ján Mjartan,
dr. Ján Podolák

Jazyková redaktorka Klára Vloššáková
Technický redaktor Ondrej Betko

KLASIFIKÁCIA SLOVENSKÉHO ORNÉHO NÁRADIA

KLASSIFIKATION DES SLOWAKISCHEN ACKERGERÄTES

VIERA URBANCOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Už niekoľko desaťročí venuje sa v etnografii sústavná pozornosť výskumu orného náradia, radla a pluhu. Od konca 19. stor. sa napísalo takmer neprehľadné množstvo najrozmanitejších štúdií, rozoberajúcich a porovnávajúcich materiál zo všetkých svetadielov, ako aj desiatky syntetických prác. V poslednom období sa výskum orného náradia vyčleňuje ako samostatná disciplína v rámci výskumu pracovných techník a spôsobov obrábania pôdy a výsledky bádania sa zhodnocujú na medzinárodných kongresoch. Takýto mimoriadny záujem etnografov o túto problematiku je oprávnený. Radlo a pluh predstavujú základné výrobné nástroje v poľnohospodárstve, ktoré v minulosti a v mnohých krajinách ešte i dnes bolo jedným z hlavných a najdôležitejších zamestnaní obyvateľstva. Zo stupňa dokonalosti oradiel možno robiť závažné závery nielen o technickej úrovni celej poľnohospodárskej výroby, ale do značnej miery aj o jej produktivite. Rôzne typy oradiel, či už v ich historickom vývoji alebo v jednotlivých oblastiach, sú dokladmi vynaliezavosti ľudí, ktorí ich prispôsobovali daným prírodným podmienkam. Vychádzajúc z jednotlivých typov náradia, charakteristických pre určité oblasti, ktorých vznik je podmienený historickým vývojom ľudu jednotlivých národov a geografickými podmienkami, môže tento materiál slúžiť aj ako pomôcka pri riešení otázok etnogenézy.

Význam štúdia orného náradia stúpol v poslednej dobe aj u nás najmä v súvislosti s marxistickou tézou o dejinách ako o dejinách ľudu, výrobcu materiálnych statkov, čím, prirodzene, aj výskum výrobných prostriedkov a pracovných nástrojov dostáva veľmi dôležité miesto.

Každý bádateľ, ktorý sa zaoberá orným náradím, narazí pri svojej práci na dve základné otázky, ktorým musí venovať pozornosť z hľadiska svojho materiálu. Prvou z nich je vznik samého orného náradia na skúmanom území a jeho začlenenie do celého komplexu otázok, súvisiacich s vývojom jednotlivých foriem v poľnohospodárstve. Táto otázka má pre dejiny hospodárskeho vývoja tohoktorého národa zásadný význam. Materiál, ktorý na jej riešenie môže poskytnúť etnografia, má doplnkový charakter. To je jedna príčina, pre ktorú v tejto práci nebudeme spomenutý problém rozoberať, lebo, tak ako inde, aj u nás jeho

konečné vyriešenie umožní predovšetkým nový archeologický materiál.¹ Táto práca je zameraná hlavne na obdobie, z ktorého materiál môžeme zachytiť v teréne, či ešte vo forme plne žijúcej alebo zrekonštruovateľnej pomocou najstarších informátorov. Ide teda o zachytenie náradia v rozpätí posledných osemdesiatich rokov, čo predstavuje v tomto prípade aj maximálnu hranicu možnosti overenia si javov v teréne. Rozbor tohto materiálu má pre nás rovnakú dôležitosť ako zistenie doby vzniku orného hospodárenia a pluhu. Bez neho by sme nemohli rekonštruovať staršie fázy vývoja, ani vysvetliť mnohé javy vo vývoji nášho poľnohospodárstva v súčasnosti, resp. v nedávnej minulosti. Tieto roky sú bázou, z ktorej nám súčasnosť vyrastala a poznaním ktorej ju lepšie pochopíme.

Materiál, s ktorým sa v tomto časovom rozpätí stretávame, prináša mnoho nových problémov. Skúmanie orného náradia si tu vyžiadalo venovať rovnakú pozornosť všetkým, aj netradičným typom náradia, ktoré práve v tomto období vykazuje plné rozvinutie svojich foriem, vytvárajúc tak veľké množstvo skupín. Z hľadiska dnešného nazerania na výskum ľudovej kultúry, a tým aj na výskum poľnohospodárstva je samozrejmou požiadavkou, aby sa hranice skúmania orného náradia nekončili tradičným dreveným náradím. Tak isto nestačí dnes už skúmať len orné náradie ako také, ale je potrebné všímať si celý komplex otázok vývoja jednotlivých javov v poľnohospodárstve a v živote na dedine.

Z hľadiska orného náradia je preto potrebné rozšíriť hranicu skúmania o náradia kováčskej výroby a o to náradie, ktoré sa vyrábalo v malých miestnych dielňach,² spolu so sledovaním prenikania továrenských výrobkov na dedinu. Kováčske náradie vyrastalo priamo z miestnych podmienok a najmä vo svojich počiatkoch tesne nadväzovalo na staré domáce náradia. Prvé kováčske pluhy sú často jediným náradím, ktoré dnes v mnohých oblastiach Slovenska okrem továrenských pluhov nachádzame a sú jediným vodidlom, pomocou ktorého môžeme presnejšie rekonštruovať tradičné miestne typy náradia. Dielenské náradie zasa-hovalo už širšie územia ako kováčske pluhy a prestalo rešpektovať postupne staré krajinové modely.

V súvislosti s týmito pluhmi prichádzame k druhej základnej otázke, ktorá sa týka triedenia orného náradia. Vyskytuje sa potreba nielen začleniť tieto nové typy náradia, ale aj určiť, na základe ktorých súčiastok ich budeme zaraďovať do skupín z hľadiska ich tvarového nadväzovania na staré drevené náradia a s prihliadnutím na nové prvky, ktoré prinášajú.

Skôr, ako by sme rozobrali túto poslednú, ale pre skúmané obdobie najdôležitejšiu skupinu nášho orného náradia, musíme sa vrátiť aspoň v krátkosti k dote-

¹ K tejto otázke sa vyjadril na základe slovanského, ako aj slovenského archeologického materiálu J. Kudláček v štúdiu *Príspevok ku vzniku staroslovanského orného poľnohospodárstva*, Slovenský národopis (ďalej SN), č. 1, 1957, 3–46. Zaoberal sa ňou aj J. Podolák v práci *Príspevok k štúdiu oracích nástrojov na Slovensku*, SN, č. 1, 1956, 45–75 a V. Urbancová v štúdiu *K vývoju slovenského orného náradia na základe materiálu z muzeálnych zbierok*, SN, č. 1, 1960, 73–120.

² O kováčskej výrobe sa hovorí vtedy, keď ide o individuálnu výrobu miestnych kováčov, ktorej rámec zväčša neprekročuje hranice jednej, prípadne niekoľkých dedin. Dielenské náradie, keďže sa vyrábalo vo väčšom množstve, vyrábalo sa pre širší okruh spotrebiteľov. V dôsledku čoho prichádza k postupnej niveliácii miestnych typov kováčskej výroby a k ich zániku.

rajším triedeniam starších typov a vychádzajúc z nich, začleniť naše orné náradie súhlasne s dnes uznávaným triedením, využijúc ho pre naše hľadiská a súčasné potreby.

V dejinách výskumu orného náradia, pri jeho triedení, snáď najväčšie diskusie sa viedli okolo určenia dvoch základných typov náradia — radla a pluhu. Charakteristika pluhu a jeho presná definícia majú rovnako veľký význam ako určenie doby vzniku orného hospodárenia vôbec. Len vtedy, keď budeme mať presnú a jednotnú predstavu, čo myslieť pod termínom pluh, budeme môcť presne určiť dobu jeho výskytu a sledovať jeho funkciu a význam vo vývoji poľnohospodárstva. Hľadiská na túto otázku, ako neskôr uvidíme, boli a sú rôzne. Až v poslednom čase dochádzajú súčasní bádatelia aspoň v zásade k jednotnému názoru. Za jediné a správne kritérium, na základe ktorého možno náradie triediť, začína sa čím ďalej, tým viac považovať práca, ktorú náradie vykonáva, a prestáva stačiť čiste morfológické hľadisko. Vychádza sa z toho, či je náradie pôdu schopné obracať, vtedy sa hovorí o pluhoch, alebo ju len rozrýva, a vtedy patrí do skupiny radiel rôznych typov.

Toto členenie na základe práce náradia nie je nové. Nová je len snaha dôsledne sa ho pridržiavať a nestrácať ho zo zreteľa ani pri typologickom ani pri historickej rozboare náradia. Doterajšie názory najmä slovanských autorov na klasifikáciu vyčerpávajúco rozobrala M. Stará,³ a preto by bolo zbytočné znova ich na tomto mieste podrobne rozoberať. Zaujímavé však bude všimnúť si, nakoľko mali starší autori pri klasifikácii zreteľ práve na prácu náradia a aspoň v krátkosti bude potrebné venovať pozornosť tomu, ktoré súčiastky podľa ich názorov muselo mať náradie, aby sa mohlo považovať za pluh. Táto otázka totiž nie je jednoznačne vyriešená ani v súčasnosti.

Nie je bez zaujímavosti, že práve v jednom z najstarších triedení z našej oblasti, v triedení M e h l e r o v o m,⁴ stretávame sa so striktným pridržiavaním sa hľadiska, ku ktorému sa dospelo aj dnes. Z triedenia je zjavné, že Mehler videl náradie pracovať a dopodrobna poznal odchýlky, ktoré sa na základe zmien v konštrukcii môžu odraziť na práci náradia.

Mehler delí náradie na dve hlavné skupiny — na radlá a pluhy. Do skupiny pluhov zaraďuje náradie, ktoré zem prevracia pomocou jednej odvalnice. Odvalnicu považuje za najdôležitejšiu súčiastku potrebnú na to, aby sa zem vyoraná z brázdy prevrátila. Nehľadí na to, či náradie má plužné kolieska alebo je bez nich (vytvárajúc podskupiny) a dokonca ide tak ďaleko, že za pluh (aj keď radlový) považuje náradie, ktoré má symetrický lemeš a prekladaciu odvalnicu. Uznáva teda za pluh náradie, ktoré sa práve na základe tvaru lemeša dlhú dobu po ňom zo skupiny pluhov vyčleňovalo. Mehler považuje za pluh všetko náradie, ktoré je asymetrické nielen súčiastkami, ale predovšetkým prácou, ktorú vykonáva.

³ M. Stará, *Nové přispěvky k otázkam staroslovanských oradel z hlediska Niederlových „Slovanských starozitností“*, Vznik a počiatky Slovanů, II, Praha 1958, 317–369.

⁴ J. Mehler, *Erste Sammlung der böhmischen Ackengeräthe*, Prag 1784.

Z nášho súčasného hľadiska je Mehlerovo triedenie správnejšie a dôslednejšie ako mnohé triedenia, ktoré po ňom nasledovali. Mehler ako zástanca jozefínskeho osvietenského absolutizmu pri svojej práci vychádzal z praktických potrieb súčasného poľnohospodárstva. Preto je jeho rozbor náradia tak úzko spätý s celým pracovným procesom, čo mu zase spätne nedovolilo odpútať sa od práce náradia a sledovať len jeho tvar tak, ako sa to často stávalo neskorším autorom.

Ked' sledujeme ďalšie názory slovanských autorov, vidíme, že asymetričnosť (presne povedané, asymetrický lemeš a jedna odvalnica) zostáva aj naďalej hlavným poznávacím znakom pluhu. V mnohých prípadoch sa už však prestáva považovať za kritérium práca náradia. Preto napríklad M o s z y n s k i,⁵ aj keď delí náradie na symetrické a asymetrické, pokladá za pluh len náradie vyslovene asymetrické čo do súčiastok a kolesové. Týmto sa zo skupiny pluhov vydeľuje náradie so symetrickým lemešom a bezkolesová plužica. Aj W. H e n z e l považuje za pluh len náradie, ktoré má asymetrický lemeš, čerieslo, pevnú odvalnicu a plužné kolieska.⁶ Aj on vydeľuje asymetrickú plužicu, pretože nemá kolieska, a plužné radlo, tiež asymetrické bez čeriesla, spolu s dvojstranným pluhom.

Aj N i e d e r l e považuje za pluh v pravom zmysle slova len náradie s asymetrickým lemešom, rovným hriadeľom a pevnou odvalnicou. Starším typom pluhu priznáva lemeš symetrický.⁷ Z novších bádateľov je to B. B r a t a n i č, ktorý za pluh považuje asymetrické náradie s kolieskami, čím znova vyčleňuje asymetrickú plužicu. Pripúšťa už však možnosť symetrického lemeša.⁸

Zo súčasných neslovanských prác, ktoré sú najbližšie našej problematike orného náradia, treba spomenúť prácu H. K o r e n a.⁹ Koren, ktorý vychádza z tradičného L e s e r o v h o triedenia,¹⁰ pridržiava sa tiež požiadavky asymetrického lemeša pri pluhu. Len čo však začína pracovať s konkrétnym štajerským materiálom, musí zaradiť medzi dvojstranné drevené pluhy s dvoma asymetrickými lemešmi a dvoma pevnými odvalnicami (Doppelpflug) aj ďalšie náradie. Je to dvojstranný pluh s „celým lemešom“ a prekladacou odvalnicou, tzv. Leitenpflug.¹¹

Z uvedených názorov vidieť, že pri určovaní pluhu ako zvláštnej skupiny náradia nebolo jednotného hľadiska a ani nemohlo byť do tej doby, kým sa neuprednostnila jeho práca pred tvarom súčiastok. Aj z Korenovho príkladu vidíme, že podrobny výskum materiálu, ako aj zisťovanie nových typov a ich práce si vynútilo potrebu zmeniť doterajšie názory a vytvoril jednotné kritérium na ich stanovenie.

Pri dnešnom množstve poznaného materiálu je už nedostatočné aj dosť rozšírené triedenie starších, najmä nemeckých autorov, ktoré sa v mnohých prípadoch traduje aj v súčasných práceach. Ide o používanie termínu pluh globálne, pre všetky vývojové stupne orného náradia. Týmto sa sťažuje práca s väčším množ-

⁵ K. M o s z y n s k i, *Kultura ludowa Słowian*, Kraków 1929, 148–179.

⁶ W. H e n z e l, *Slowiańska wczesnośredniowieczna*, Poznań 1952, 31.

⁷ L. N i e d e r l e, *Zivot starých Slovanů*, III-1, Praha 1921, 44–76.

⁸ B. B r a t a n i č, *Orače sprave u Hrvata*, Zagreb 1939, 5.

⁹ H. K o r e n, *Pflug und Arl*, Salzburg 1950, 9, 10.

¹⁰ P. L e s e r, *Entstehung und Verbreitung des Pfluges*, Münster 1931.

¹¹ K o r e n, c. d., 109 n.

stvom materiálu.¹² Presná definícia náradia a určenie jednotlivých podskupín umožňujú rýchlu a bezpečnú orientáciu a jeho zaradenie bez toho, že by prišlo k omylom pri sledovaní vývojovej línie. Práve preto je potrebné zrevidovať aj uvedené názory slovanských autorov, ktoré v porovnaní s názormi neslovanských autorov sú prepracovanejšie a dávajú možnosť oprieť sa o ne pri novom triedení, vychádzajúcim, ako sme už spomenuli, predovšetkým z práce náradia a až potom berúce do úvahy tvar jednotlivých súčiastok.

Tohto hľadiska sa dôslednejšie pridržiaval už Zelenin, ktorý pri určovaní skupín vychádzal z toho, či náradie zem len rozrýva, alebo aj prevracia.¹³ K spresneniu a dovršeniu tejto otázky sa prichádza až v posledných rokoch.

Týmto problémom sa zaoberal Tretjakov, ktorý delil náradie len podľa toho, či zem prevracia (pluhy), alebo ju len brázdi a rozrýva (sochy).¹⁴ Mnoho nového do riešenia tejto problematiky priniesla Z. Podwińska, najmä vzhľadom na plužicu. Zaraďuje ju na základe jej práce, bez ohľadu na to, že je bezkolesová, medzi pluhy. Zotrváva však aj naďalej pri požiadavke asymetrického lemeša a podobne, ako aj Niederle, rovného hriadeľa.¹⁵

Zo slovenských etnografov venoval tejto problematike pozornosť J. Podolák. Vychádzajúc z nášho materiálu, veľmi výstižne charakterizuje pluhy čo do výsledkov práce ako asymetrické orné náradie. Nehľadí pritom na tvar lemeša a hriadeľa ani na kolieska, ba dokonca upúšťa aj od čeriesla ako charakteristickej súčiastky pluhu.¹⁶ Neupúšťa však od odvalnice, ako sa domnieva M. Stará.¹⁷

Skôr, ako by sme pristúpili ku konfrontácii uvedených názorov s naším materiálom a pokúsili sa o jeho klasifikáciu, treba si všimnúť posledné klasifikáciu ruského orného náradia, vypracovanú Naidič — Moskalenko, ktorá prináša niektoré nové aspekty.¹⁸ Autor vychádza z práce náradia. Hlavný dôraz kladie na miesto pripevnenia ľažnej sily k náradiu, čo podstatne vplýva na charakter jeho práce. Z tohto aspektu delí náradie do dvoch skupín: náradie s nízkym bodom pripevnenia a náradie, ktoré má miesto pripevnenia vysoko. Berúc do úvahy pôvodné určenie náradia, delí ho na náradie na obrábanie južných, drnističných stepných pôd a pôd v lesostepných oblastiach, kde je zem poprerastaná koreňmi tráv. V týchto oblastiach pri spracúvaní celiny, úhoru a prielohu bolo potrebné náradie pevne sediace v zemi s nízkym bodom pripevnenia — radlo a pluh. V severnom lesnom pásme kamenistých pôd bolo potrebné náradie ľahké

¹² Napr. L. Franz v práci *Wirtschaftsformen der Vorzeit*, Brün 1943, Kotthe, *Völkerkundliches zur Frage der neolith. Anbauformen*, Ethnographisch-Archäologische Forschungen, 1953, E. Werth, *Grabstock, Hacke und Pflug*, Ludwigsburg 1954 a pod. Snaha o diferencovanie náradia je však čím ďalej zreteľnejšia a stretávame sa s ňou už aj v práci syntetického charakteru od autorov Houardicourt — Brunhes, *L'homme et la charrue*, Paris 1955.

¹³ Zelenin, *Ruskaja socha*, Vjatka 1907.

¹⁴ Tretjakov, *Podsečnoje zemledelje v vostočnoj Evrope*, Izvestija Gos. Akad. ist. mat. kult. 14, 1932.

¹⁵ Z. Podwińska, *Narędzia na uprawu roli...*, Kwartalnik historii kult. mat. II, 1954, 331—389.

¹⁶ J. Podolák, c. d., 70.

¹⁷ M. Stará, c. d., 356.

¹⁸ D. V. Naidič — Moskalenko, *O principach klassifikacji ruskich pachotnych orudij*. Sovetskaja etnografija, č. 1, 1959, 38—52.

— socha, sukovatka a kosuľa. Posledné tri typy náradia patria do skupiny s vysokým miestom pripievnenia záprahu. Tento spôsob umožnil zem len zvrchu ryť, zaryť sa hlbšie alebo vyskočiť, podľa toho, ako situácia vyžadovala.

Nízke pripievnenie umožňovalo naproti tomu robiť nepretržitú brázdu a rozrývať zem na dve časti. Do tejto skupiny autor zaraďuje radlo (s plazom alebo bez plazu), pluh, oralku, ralku a jaroslavskú kosuľu. Za pluh považuje nástroj konštrukčne príbuzný plazovému, jednozubému radlu, ktorý je však mohutnejší a má navyše čerieslo a odvalnicu. Tieto súčiastky mu umožňujú zem odrezáť (čerieslo), podrezať (lemeš) a prevrátiť (odvalnica).

Samo triedenie náradia podľa výšky pripievnenia záprahu neprichádza u nás do úvahy. V našej oblasti sa stretávame len s náradím s nízkym bodom pripievnenia. V iných podmienkach však môže tento aspekt triedenie náradia uľahčiť, hoci jednotlivé triedenie podskupín je v Moskalenkovej práci z nášho hľadiska príliš detailné. Nebolo snáď potrebné vyčleniť jaroslavskú kosuľu ako zvláštnu skupinu náradia. Vykonáva totiž tú istú prácu ako pluh, čiže „rozrýva, odrezáva, podrezáva a prevracia“ pôdu. Diferencia je len v konštrukcii. Jaroslavská kosuľa nemá plaz. Keď však dôsledne vychádzame z práce, ktorú je schopná robiť, môžeme ju zaradiť do skupiny pluhov. Charakteristika ostatných typov náradia, najmä radla a pluhu, a rozdielu medzi nimi je veľmi výstižná a môže byť do určitej miery východiskom pri klasifikácii nášho náradia.

Vráťme sa teraz k názorom na atribúty pluhu a zhodnoťme prínos nášho materiálu k riešeniu týchto zásadných otázok.

Ako vyplýva z uvedených názorov aspoň tých autorov, ktorí vychádzajú z materiálu typologicky najbližšieho nášmu, za pluh sa vo všeobecnosti považovalo náradie, ktoré malo: asymetrický lemeš, čerieslo, jednu, obyčajne pevnú odvalnicu, plužné kolieska a prípadne aj rovný hriadeľ. Podľa niektorých novších názorov pluh nemusí mať čerieslo, prípadne, ako sme už spomenuli, odvalnicu.¹⁹

Názor, že pluh musí mať asymetrický lemeš, traduje sa veľmi často až do doby súčasnej. Iba Niederle ako starší typ pluhu uvádza pluh so symetrickým lemesom. Bratanič takýto lemeš pri pluhu výnimavo pripúšťa. Ani jeden však nezaujíma k tejto otázke vyhranenejšie stanovisko. Preto, aj keď už v našej literatúre bolo k spomenutej otázke zaujaté stanovisko,²⁰ bude potrebné pri tejto príležitosti rozoberať aspoň v stručnosti uvedený problém. Bol to totiž v poslednej dobe práve slovenský materiál, ktorý umožnil zaujať nové stanovisko.

Pri výskumoch v posledných rokoch sa ukázalo, že pre materiál, ktorý sme v teréne začali nachádzať, už doterajšie triedenie náradia nestačí. Narazili sme na problém, kam pri pridržiavaní sa starých, tradičných klasifikácií zaradiť veľkú, u nás pomerne silne zastúpenú skupinu náradia, ktorá má symetrický lemeš a jednu prekladaciu odvalnicu. Zasiahla skoro celé územie Gemera s dôslednou výnimkou náhorných plošín a Spiš s ústupom k jeho severnej hranici. Rozptyl

¹⁹ J. Podolák, c. d., 70, M. Stará, c. d., 356.

²⁰ J. Podolák, c. d., 55 n., V. Urbancová, *K vývoju dvojstranného pluhu v Gemeri*, SN, 1957, 5.

tohto náradia zasiahol dosť široký pás pozdĺž východných hraníc uvedených dvoch žúp. Ich západné hranice neprekračuje, skôr naopak; napr. na hranici Liptova a Spiša ustupuje pluhom typickým pre Liptov a stráca sa aj na hranici Liptova a Gemera, ako aj smerom k jeho južným hraniciam.

Je to náradie, ktoré sa v týchto hornatých oblastiach používalo na orbu strmých svahov, majúcich miestami do 40° . Symetrický lemeš a prekladacia odvalnica umožnili uplatniť v tomto veľmi ťažkom teréne dve dôležité zásady. Je to orba po vrstvoviciach a vytváranie terasových polí, ktoré vznikajú ukladaním brázdy len na jednu stranu v smere sklonu svahu, alebo proti nemu. Takýmto spôsobom orby sa zmenšuje možnosť vodnej erózie pôdy, čo je za týchto podmienok veľmi dôležité a nesmie sa prehliadať ani pri hodnotení náradia.

Je sice pravda, že pri jednostrannej orbe sa pôda spod vrchnej brázdy zosúva a vytvára pás neúrodnej zeme, tzv. zoriská. Ich rozširovaniu na veľmi strmých svahoch sa zabráňuje zriedkavým vysádzaním zemiakov, pri okopávaní ktorých je väčší zosuv pôdy ako pri orbe. Ale aj sama orba na týchto miestach sa obmedzuje len na orbu pod osev. Strata ornice na zoriskách je však mnohonásobne vyvážená stratou, ktorá by vznikla vodnou eróziou pri kolmej orbe.

Podľa súčasných agrotechnických poznatkov stačí už 3° sklon svahu, aby sa pri kolmej orbe vyvolalo zreteľné zmývanie pôdy. Poľné hospodárenie na svahoch, ktoré majú viac ako 12° sklon sa neodporúča.²¹ Kvôli zaujímavosti a možnosti lepšieho ocenenia náradia, o ktoré ide, uvedieme malý príklad zo súčasnej praxe.

Baškirská výskumná stanica v SSSR robila pokusy, ktoré ukázali, že zimná kolmá orba viedla k zvýšeniu odtoku snehovej vody, k silnej erózii a zníženiu vlahy v pôde o 54 %. Zároveň prišlo k tridsaťkrát väčšiemu rozrušeniu pôdy zmývaním ako pri orbe vertikálnej, čiže po vrstvoviciach. Na parcelách oraných kolmo sa najskôr prejavujú následky sucha a znižuje sa tým úrodnosť. Vychádzajúc z týchto skutočností, bola r. 1941 v SSSR zákonom o zavedení správnych osevných postupov vertikálna orba na svahoch zakázaná.²²

Je samozrejmé, že takéto hľadiská sa môžu v praxi dôsledne rešpektovať len v plánovanom hospodárení. U nás sa ešte ani teraz neuplatňujú dôsledne tieto hľadiská a nemohli prísť vôbec do úvahy v období, v ktorom sa používalo drevené náradie so symetrickým lemešom. Mnohé lazové hospodárstva, tzv. chyžky v Gemeri, ktoré sú položené na najstrmších svahoch, vznikli až po r. 1880. Vtedy bola komasáciou orná pôda pri dedinách — *kapustnice* — pridelená zväčša mestnym statkárom a malí roľníci dostali pôdu na holiach, doteraz len vypásaných. Za tejto situácie nebolo možné uvažovať, či je výhodné strmé svahy vyrobiť na ornici. Bola to nevyhnutnosť, ktorá nepripustila brať do úvahy uvedené okolnosti, hoci boli tunajším roľníkom zo skúsenosti už dávno známe. Vidieť to z dôslednej horizontálnej orby aj na menej strmých svahoch v týchto oblastiach a z už spomínanej snahy čo najmenej rozrúšať ornici.

Drevené náradie, ktoré sa tu používalo, vyzhovovalo plne tomuto spôsobu práce a malo k nej dokonale prispôsobené hlavné pracovné súčiastky — lemeš a odval-

²¹ J. Spirhanzl, *Erose pôdy a ochrana proti ní*. Praha 1952, 126 n.

²² J. Spirhanzl, c. d., 141.

nicu. Symetrický lemeš bol na jednostrannú orbu tak isto nevyhnutný ako prekladacia odvalnica. Okrem toho, že toto náradie umožňovalo spomenutý spôsob orby, pôdu aj prevracalo, a to nielen v kopcovitom teréne, ale, ako udáva L. Kovács, aj na rovinách, kde samozrejme odpadlo prekladanie odvalnice.²³ Vykonávalo teda tú istú prácu ako ktorýkoľvek pluh s asymetrickým lemešom a rovnou drevenou odvalnicou, ktorú nebolo možné prekladať. V teréne, pre ktorý bolo toto náradie určené, pracovalo lepšie ako sebadokonalejší pluh s asymetrickým lemešom. Pri svojej práci pôdu prevracalo a zároveň umožňovalo uplatniť aj takú techniku orby, ktorá za daných podmienok maximálne zamedzovala splavovaniu ľažko získanej ornice a predstavovala tak najekonomickejší spôsob orby v týchto podmienkach, a to aj zo súčasného hľadiska.

Niet preto nijakej príčiny, aby sa náradie, ktoré okrem symetrického lemeša má všetky požadované súčiastky pluhu, nezaradilo do tejto skupiny. Z hľadiska práce je to náradie asymetrické a pôdu tak ako ostatné pluhy nielen rozrýva, odrezáva a podrezáva, ale aj prevracia. Na základe všetkých jeho spomenutých vlastností budeme ho napriek jeho symetrickému lemešu zaraďovať do skupiny pluhov. Jeho genézou ani genézou ostatných typov náradia, o ktorých bude v súvislosti s klasifikáciou zmienka, nebudem sa na tomto mieste zaoberať.

Mnoho nového materiálu prinieslo slovenské orné náradie aj na osvetlenie otázky, či náradie, ktoré sa môže považovať za pluh, musí mať rovný hriadeľ, alebo či môže mať aj hriadeľ krivý. I v tomto prípade sa hlási o slovo novozistený konkrétny materiál. Aj keby sme nebrali do úvahy známy balkánsky materiál, prípadne materiál, ktorý zverejnili Kovács z územia bývalého Uhorska,²⁴ stačil by materiál z nášho územia na ujasnenie tejto otázky.

Na hornooravské pluhy s krivým hriadeľom upozornil už J. Podolák.²⁵ Dnes môžeme oblasť výskytu týchto pluhov rozšíriť o celú Oravu, Turiec a Liptov, aj keď v poslednom prípade ide o iný typ skriveného hriadeľa ako v prvých dvoch prípadoch. Preto o pluhoch z Oravy a Turca budeme hovoriť ako o pluhoch s k r i v ý m hriadeľom, pre liptovské bude výstižnejší termín pluhy s v y h n u t ý m hriadeľom. Ďalšia oblasť krivohriadeľových pluhov, pre ktoré L e s e r ustáľil termín „Pflug mit Krümmel“,²⁶ čiže pluhov s hriadeľom hákovite ohnutým a tvoriačich pôvodne s plazom jednu súčiastku, črtá sa nám v oblasti Novohradu. Presné hranice jeho rozšírenia sa dnes určiť nedajú. Ako vidieť z už uverejneného trojdielnego pluhu z Detvy,²⁷ krivé hriadele (a len o ne teraz ide, o trojdielnych pluhoch bude zmienka neskôr) zasiahli aj územie Zvolenskej župy. Ako ďaleko, nateraz ešte povedať nemôžeme. Presné ohraničenie rozšírenia týchto typov náradia nemáme a pravdepodobne už ani nebudem mať. Nemáme pracovné údaje

²³ L. Kovács, *A Néprajzi múzeum magyar ekéi*. Néprajzi Értesítő XXIX, č. 1–2, 1937, 24–25.

²⁴ L. Kovács, c. d.

²⁵ J. Podolák, c. d., 69.

²⁶ P. L e s e r, c. d.

²⁷ V. Urbancová, c. d., SN, č. 1, 1960, obr. 30; pozri aj trojdielny pluh na pripojenej tabuľke.

ani o pluhoch s hákovite zahnutým hriadeľom z Novohradu. Ich tvar sa nám podarilo zrekonštruovať len na základe rozprávania (kresbou) a nebolo možné získať presnejšie údaje o práci s ním. Tieto nedostatky nám však vynahradil materiál najmä z Oravy, Turca a Liptova, ktorý dovolil vyvodiť určité závery. Tu sa nám podarilo zrekonštruovať prácu starého dreveného náradia a porovnať ju s prácou kováčskych pluhov, ktoré si zachovali krivý, drevený hriadeľ a zároveň sledoval zánik krivých hriadeľov a ich nahradenie hriadeľmi rovnými, ešte stále drevenými.

Pri všetkých týchto pluhoch, napriek menším lokálnym diferenciám, zisťujeme jednu charakteristickú črtu, rovnakú pre všetky pluhy toho typu: Hriadeľ pluhu nie je skrivený len vertikálne, ale aj horizontálne a vždy doprava. Keď chceme toto skrivenie hriadeľa vysvetliť, musíme si všimnúť v prvom rade terén, v ktorom náradie pracovalo a spôsob orby ním.

Vo všetkých spomenutých oblastiach severného Slovenska ide o kopcovitý terén, v ktorom prevažuje orba horizontálna, a nie po vrstvoviciach. Aj tam, kde sa orie po vrstvoviciach, orie sa miestami spôsobom bežným na rovinách, čiže do skladu, alebo sa rozoráva. Pri tomto spôsobe orby v hornatom teréne je ľahšie udržať pluh v správej polohe a zabrániť jeho vyskakovaniu v kamenistej pôde ako pri orbe jednostrannej. Nízke položenie konca hriadeľa nad plazom (20–30 cm), čím je celá zadná časť pluhu nízko nad zemou, uľahčilo udržať ho v rovnováhe. Nad čerieslom sa hriadeľ oblúkovite dvíha, aby po miernom klesnutí sa znova zdvihol v opačnom oblúku. V tejto časti hriadeľa je umiestnených niekoľko otvorov, pomocou ktorých sa reguluje hlbka orby. Jej reguláciu vzhľadom na nízke položenie konca hriadeľa napomáha oblúkovité zdvihnutie jeho prednej časti, ktorá sa upevní na kolieska. Práve spomínaný oblúk umožnil vytvorenie väčšej diferencie medzi najhlbšou a najplytšou orbou ako pri hriadeľoch rovných, nízko položených. Oblúk nad čerieslom sa robil preto, aby sa pri orbe nezachytávali o hriadeľ a čerieslo korene a zem. Hriadeľ sa preto v tomto mieste zdvihol nad úroveň orby a prevracanej pôdy, čím sa zlikvidovala jedna zbytočná trecia plocha. Týmto by sa z hľadiska práce dalo vysvetliť vertikálne skrivenie hriadeľa a takto ho zdôvodňujú aj roľníci, ktorí s týmto náradím pracovali.

Pri snahe zdôvodniť horizontálne skrivenie hriadeľa a pri sledovaní príčin jeho zániku ukázal sa nový faktor, ktorý ovplyvnil skrivenie hriadeľa v týchto oblastiach. Boli to plužné kolieska, ktorých starší typ tu nemal ani hlavníčku ani prepínaciu dosku, pomocou ktorej by sa dal regulovať smer chodu pluhu a šírka brázdy. Nemohlo sa nimi zabrániť ani otáčaniu sa lemeša do brázdy. Táto skutočnosť sa odrazila na tvare hriadeľa. Jeho zahnutie doprava nútilo pluh smerovať ku strnísku, čím sa dosiahol správny uhol lemeša a plazu k brázde ($10–15^\circ$). Až zdokonalením koliesok o prepínaciu dosku, ktorá umožňuje presnú reguláciu šírky brázdy a usmerňuje chod pluhu, prestalo byť horizontálne ohnutie hriadeľa potrebné. Len čo sa zaužívali plužné kolieska s hlavníčkou a klaničkami, pomocou ktorých sa reguluje hlbka orby, prestalo byť potrebné aj vyhnutie hriadeľa v jeho prednej časti. Zdokonalenie plužných koliesok, ku ktorému prišlo v tejto oblasti

zároveň so zdokonalením pracovnej časti pluhu a jej dielenskou (nie kováčskou) výrobou, znamenalo teda celkom prirodzene zánik pluhov s krivým hriadeľom.

Práca dreveného pluhu a pluhu s kováčsky vyrobenou odvalnicou napriek krivému hriadeľu mala všetky vlastnosti pluhu. Pôda sa prevracala a nielen rozrývala, na čom malo zásluhu čerieslo, lemeš a odvalnica. Za daných podmienok krivý hriadeľ umožnil zdokonalenie práce, a preto by bolo nesprávne považovať ho za súčiastku, ktorá sama osebe môže náradie vylúčiť zo skupiny pluhov.

V tejto súvislosti sa nám ukázala tiež veľmi jasne funkcia plužných koliesok pri vývoji pluhu a potvrdil sa Kováčsov názor, že pomocou nich možno odstrániť konštrukčné nedostatky pluhu.²⁸ V tomto prípade vidíme, že môžu priamo vplývať na udržanie niektorých archaických prvkov v konštrukcii náradia, akým je napr. dvojnásobné zakrivenie hriadeľa. Nemôžu však vplývať na sám charakter práce, čiže na to, či pôdu prevracia alebo nie. Z uvedeného rozboru vyplýva, že asymetrické náradie s hriadeľom rôzne zakriveným môžeme oprávneme zaradovať do skupiny pluhov.

Pri určovaní súčiastok, ktoré má mať pluh alebo, lepšie povedané, ktoré náradiu umožňujú prácu, na základe ktorej ho možno považovať za pluh, treba sa ešte zmieniť o čeriesle v súvislosti s názorom J. Podoláka a o odvalnici.²⁹ Čo sa týka čeriesla, netreba si zamieňať prácu pracovných súčiastok staršieho dreveného náradia s prácou železných súčiastok. Pri neskorších pluhoch so železnými pracovnými súčiastkami sa totiž čerieslo dosť často nevyskytuje; v tomto prípade ho však nahradza ostrie železnej odvalnice a lemeša, a preto sa často stáva zbytočným. Túto skutočnosť nesmieme však vzťahovať na staré drevené pluhy, pri ktorých tupá, drevená doska by nebola mohla bez čeriesla odrezáť brázdu a nebolo by mohlo dôjsť ani k jej pravidelnému podrezaniu a prevráteniu. Čerieslo neprestáva byť však dôležitou súčiastkou ani pri novších pluhoch so železnou odvalnicou a lemešom. Na mnohých miestach a najmä v ľažkej pôde sa čeriesla prirábali dokonca aj na pluhy továrenskej výroby. Uľahčil sa tým chod pluhu a šetril sa záprah. Zároveň sa robili pravidelnejšie brázdy s rovnými stenami, čo zase zdokonalilo obracanie zeme.

Hoci čerieslo na pluhoch občas nemusí byť, odvalnica im nikdy nesmie chýbať, a preto ju netreba spájať ani terminológiou do jedného celku s lemešom, i keď tvoria jeden pracovný celok. Aj najmodernejšia odvalnica je vždy len priamym potomkom odvalnice starých pluhov a jej práca predstavuje zdokonalenú prácu drevenej odvalnice. Preto i pri súčasných továrenských pluhoch treba rozlišovať lemeš od odvalnice.

Z uvedeného rozboru názorov a materiálu vyplýva, že za pluh budeme považovať náradie, ktoré:

1. je asymetrické čo do práce, ktorú vykonáva, teda pôdu prevracia naraz len na jednu stranu;
2. pôdu odrezáva, podrezáva a prevracia.

²⁸ L. Kováčs, c. d., 38.

²⁹ J. Podolák, c. d., 70.

Súčiastky nevyhnutné na túto prácu sú: čerieslo, jedna odvalnica (pevná alebo prekladacia) a lemeš.

Pri určovaní, či náradie má byť zaradené do skupiny pluhov, nebudeme považovať za kritérium tvar lemeša, ktorý môže byť symetrický alebo asymetrický, ani tvar hriadeľa, pretože neovplyvňuje zásadne prácu náradia, ani kolieska a ostatné nepracovné súčiastky pluhu. Otázka koliesok je pre nás len teoretická, lebo bezkolesové náradie sa u nás nevyskytuje. V zásade však považujeme za pluhy aj bezkolesové náradie, keď spĺňa uvedené požiadavky.

Pluhy so železnou odvalnicou a lemešom, ktoré sú spojené v jednu pracovnú časť, nemusia mať čerieslo.

Po spresnení pojmu pluh, pri ktorom sme vychádzali z nášho materiálu, môžeme pristúpiť k ďalšiemu triedeniu tejto skupiny.

Zaradeniu slovenských pluhov do podskupín venovali pozornosť zatiaľ len dvaja autori. Prvým z nich bol J. Kovács. V štúdiu o pluhoch na bývalom území Uhorska rozobral nielen maďarský, ale aj slovenský materiál a zahrnul sem aj pluhy z územia Slovenska.³⁰ Vcelku rozoznáva Kovács päť typov pluhov v skúmanej oblasti: pluh cisára Jozefa, trojdielny pluh, debrecínsky, dvojstranný a Rákocziho pluh. Podľa mapy priloženej ku Kovácsovej práci na území Slovenska by sa mali vyskytovať tieto typy pluhov:

Územie na juhu od čiary Komárno—Bratislava, celé západné Slovensko, s pokračovaním cez Kysuce na Oravu, Liptov, časť Turca a Spiša bolo zasiahnuté typom pluhu, ktorý Kovács označuje ako pluh cisára Jozefa. Východná hranica tohto pluhu sa tiahne po pravom brehu rieky Nitry, nad mestom Nitrou hranica ustupuje od rieky na západ. Pluh cisára Jozefa je štvordielny s asymetrickým lemešom a rovným hriadeľom. Charakteristický je preň bočný plaz, pripojený o hlavný plaz priečkami. Na neskorších typoch je plaz už vyrezaný z jedného kusa a zachováva si pôvodný tvar rovnoramenného trojuholníka. Do tejto skupiny sú zaradené aj pluhy s krivým hriadeľom, ktoré sa vyskytujú južne od našich hraníc, v župe Vašskej. Tvar plazu majú rovnaký. O tomto type Kovács predpokladá, že sa dostal do Uhorska z Čiech. Vychádzajúc z toho, považuje pluhy na habánskej keramike za reprezentantov tejto skupiny.

Druhý typ pluhu, ktorý zasiahol oblasť severovýchodného Slovenska, je tzv. Rákocziho pluh, pomenovaný podľa nálezu na Rákocziho panstve v Zborove (Šariš). V tomto prípade ide o jednostranný štvordielny pluh s rovným hriadeľom a jednoduchým plazom. Obe priehohy (pluhovice) sú zadlabané do plazu.

Tretí typ pluhu z nášho územia je pluh trojdielny, ktorý podľa Kovácsa mal zasiahnuť najväčšiu časť nášho územia, čiže celé stredné Slovensko, časť východného a západného Slovenska.

Z Kovácsovo triedenia vidieť, že v čase, keď na ňom pracoval, bol slovenský materiál ešte tak málo známy, že nebolo možné ani v hlavných črtách zachytiť jednotlivé typy, ktoré sa tu v tomto období vyskytovali. Ich presnejšie opísanie ešte v tom období by bolo zaiste umožnilo doplniť mnohé medzery konkrétnym

³⁰ L. Kovács, c. d., pozri mapu pluhov pripojenú k práci.

materiálom, ktoré dnes dopĺňame iba rekonštrukciami. To samozrejme neznamená, že typy náradia, ktoré pre naše územie zaznamenáva Kovács, by sa tu nevyskytovali. Nezasiahli však také oblasti, aké im pripisuje, a okrem nich sa tu vyskytujú mnohé iné, neuvádzané typy. Ako príklad môžeme uviesť už spomenutú veľkú skupinu dvojstranných pluhov, ktoré Kovács na našom území nezaznamenáva, a na druhej strane precenenie úlohy trojdielneho pluhu u nás. Preto z tohto triedenia dnes už vychádzať nemôžeme.

Druhý autor, ktorý tejto otázke venoval pozornosť, bol J. Podolák. Pri návrhu nomenklatúry pre slovenské orné náradie navrhol aj pomenovania jednotlivých skupín pluhov, a tým sa, aj keď nepriamo, vyjadril k tejto problematike.³¹ Vcelku s jeho náčrtom jednotlivých skupín pluhov možno súhlasiť. Bude však potrebné jednotlivé pojmy rozšíriť, spresniť (ako napr. železný a drevený pluh), ako aj presne vymedziť, čo pod ktorým pojmom zahrňovať. Tieto úlohy samozrejme presahovali rámec práce o nomenklatúre.

Jednotlivé termíny musia presne odzrkadľovať tri základné hľadiská: 1. prácu, 2. konštrukciu a 3. stupeň vývoja, ktorý sa odrazil na tvare súčiastok náradia a na materiáli, z ktorého boli zhotovené.

Vychádzajúc z práce, je potrebné rozlišovať dva základné typy pluhov:

1. pluhy majúce asymetrický lemeš a jednu pevnú odvalnicu, pomocou ktorej môžu pôdu obracať vždy len po jednej strane náradia. Sú to pluhy jednostranne;

2. náradie so symetrickým lemešom a jednou prekladacou odvalnicou, ktorá spolu s lemešom umožňuje robiť brázdu raz po jednej, raz po druhej strane náradia, budeme označovať ako pluhy dvojstranne.

Čo do konštrukcie treba rozlišovať:

1. pluhy štvordielne (hriadeľ, plaz, stlpica, priehony, alebo pri mladších typoch: hriadeľ, plaz, stlpica predná a zadná a priehony pripojené o hriadeľ a pod.) a

2. pluhy trojdielne (plaz s priehohami ako jedna súčiastka, hriadeľ a stlpica, alebo hriadeľ s plazom ako jedna súčiastka, stlpica a priehony).

Z hľadiska vývoja, ktorý sa odrazil na tvare súčiastok a materiáli, zaraďujeme pluhy do troch skupín:

1. pluhy drevené,
2. položelezné a
3. železné.

Pod drevenými pluhmi rozumieme pluhy, ktoré:

- a) okrem lemeša a čeriesla majú všetky súčiastky zhotovené z dreva (okrem spojovacích a spevňovacích súčiastok);
- b) okrem lemeša a čeriesla majú železný aj plaz, prípadne obe stlpice. Odvalnica zostáva však drevená.

To znamená, ak je odvalnica drevená, aj keď okutá rôznym spôsobom, zaraďujeme náradie medzi pluhy drevené.

³¹ J. Podolák, *Nomenklatúra pluhu na území slovenského etnika*, SN, č. 3–4, 1957, 307–335.

Druhú skupinu tvoria pluhy položelézné, ktoré na rozdiel od J. Podoláka považujem za potrebné rozlišovať na jednej strane od pluhov drevených, na druhej strane od pluhov železných. Toto náradie je u nás v teréne už často jediným starším typom, ktorý môžeme stretnúť a ktorý predstavuje dôležitú etapu vo vývoji slovenského orného náradia a poľnohospodárstva v posledných osemdesiatich rokoch. Ide o tú veľkú skupinu, o ktorej bola zmienka hneď na začiatku štúdie. Jej rozbor nám v mnohých prípadoch umožní urobiť si predstavu aj o náradí staršom, ktoré položelezné pluhy predchádzalo.

Do skupiny položelezných pluhov zaraďujeme náradie, ktoré má všetky pracovné súčiastky, čiže tzv. hlavu (lemeš, plaz, stlpice a odvalnica), zhodené zo železa. Počítame tu však aj náradie, ktorého plaz a stlpica sú ešte drevené (starší vývojový stupeň) a železný je len lemeš spojený so železnou odvalnicou v jeden celok. Len čo totiž prišlo k vyhotoveniu odvalnice zo železa a jej spájaniu s lemešom nového tvaru v jednu pracovnú časť, nastala kvalitatívna zmena v spôsobe obracania pôdy. Železnú odvalnicu bolo možné dokonalejšie prispôsobiť jej tvarom terénu a kvalite pôdy ako odvalnicu drevenú. Keď porovnáme prácu pluhu s drevenou odvalnicou s prácou pluhu so železnou odvalnicou skrutkového tvaru (u nás najbežnejší tvar), ktorá v fažkej, viazanej pôde obracala zem skoro o 180° , a keď uvážime, že spojenie lemeša s odvalnicou okrem pomoci pri obracaní pôdy zmenšilo aj odpor náradia pri fahu, vieme si predstaviť, čo znamenalo takéto náradie pre našich roľníkov. Tieto pluhy, ktoré boli z prevažnej časti kováčskymi výrobkami, museli v období, keď sa začali vyrábať vo väčšom počte, čiže v posledných dvadsiatich rokoch minulého storočia a v prvých desiatich rokoch nášho storočia (podľa toho, aká izolovaná bola oblasť), spôsobiť úplný prevrat u našich roľníkov. Vidieť to z toho, že aj v najzaostalejších oblastiach, napr. východného Slovenska alebo na Kysuciach, kde ešte nedávno existovali rôzne formy motykového hospodárenia vedľa hospodárenia orného, stretávame sa s tak skorým prenikaním kováčskych položelezných pluhov, že nám robí ľažkosti čo len z rozprávania zrekonštruovať staré drevené náradie.

Tento zjav je úplne prirodzený. Slovensko až do nedávnej minulosti bolo typickou agrárnu krajinou. Aj v tých nemnohých oblastiach, kde bolo silne vyvinuté pastierstvo alebo boli možnosti iného zamestnania (bane, huty ap.), poľnohospodárska výroba bola vždy veľmi dôležitým činiteľom. Najčastejšie bolo poľnohospodárstvo jediným zdrojom stálej obživy. Klimatické a geografické podmienky na veľkej časti nášho územia, v súvislosti s jeho hornatým charakterom, neboli však na poľné hospodárenie veľmi vyhovujúce. Aby sa z nekvalitnej pôdy v studených kopcovitých krajoch zabezpečila každoročná úroda, bolo tu potrebné zvýšené úsilie a väčšia starostlivosť pri práci ako na úrodných rovinách. Je preto samozrejmé, že len čo sa začali zjavovať dokonalejšie pluhy kováčske, snahou každého roľníka bolo si ich zaobstarať a zameniť svoj najdôležitejší pracovný nástroj za nástroj, ktorý umožní dokonalejšiu prácu a spolu s tým zvýšenie úrodnosti. V bohatších, nížinných oblastiach šla táto výmena rýchlejšie a s menšími obeťami, ale s tým istým cieľom.

V dôsledku toho došlo k zaujímavej situácii. O Slovensku by sa na základe jeho hospodárskej zaostalosti v minulosti, ktorá sa prejavila nielen rôznym spôsobom v samom poľnohospodárstve, ale aj v celkovej hospodárskej a sociálnej úrovni, dalo predpokladať, že bude rezerváciou starých typov orného náradia. Dalo by sa to predpokladať aj na základe dnes skúmanej hmotnej a duchovnej kultúry, kde v mnohých oblastiach sa zachovali veľmi archaické prvky. Skutočnosť je však práve opačná. Typickým náradím pre celé územie Slovenska od konca minulého a začiatku tohto storočia sú pluhy kováčske, postupne vystriedané dokonalejšími pluhmi. Drevené pluhy sú zriedkavosťou a na prácu s nimi si pamätajú len najstarší v obci.

Z týchto príčin bolo potrebné zaoberať sa týmto náradím už pri triedení pluhov a vyčleniť ich do zvláštnej skupiny.³² Do skupiny položelezných pluhov zaraďujeme teda náradie, ktoré okrem čeriesla a lemeša má železnú aj odvalnicu, spojenú rôznym spôsobom s lemešom v jeden celok. Hriadeľ zostáva drevený. Sem patria pluhy kováčskej výroby, pluhy vyrobené v malých dielňach a prvé hlavy pluhov, vyrobené v továrnach, s liatou odvalnicou, ktoré sa však ešte pripevňujú na drevené hriadele domácej alebo dielenskej výroby. Tieto tri podskupiny predstavujú zároveň aj vývoj vnútri skupiny. Medzi položelezné pluhy jednostranné zahrňujeme pluhy, ktoré majú pevnú odvalnicu skrutkového alebo cylindrového tvaru, a sem zaraďujeme aj ruchadlá. Dvojstranné položelezné pluhy vytvárajú skupinu pluhov valcových, previeracích a dvojodvalnicových (pozri tab. II).

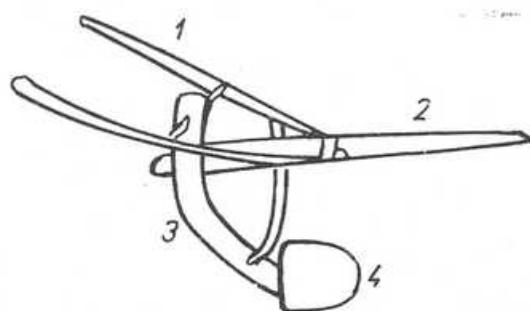
Poslednú, tretiu skupinu predstavujú pluhy železné. Tieto pluhy, ako už zo samého názvu vyplýva, majú všetky pracovné súčiastky a celú konštrukciu včítane hriadeľa zo železa. Prevažná väčšina ich je továrenskej výroby, ojedinele sú aj kováčske. Pri tejto skupine nás bude zaujímať predovšetkým doba rozšírenia a vplyv tohto náradia na progres v poľnohospodárstve.

Pri triedení náradia v rámci uvedených skupín (okrem poslednej) musíme brať do úvahy aj tvar jednotlivých súčiastok. V tejto súvislosti si budeme všímať tvar plazu, priehoh, predovšetkým však tvar hriadeľa. K jeho uprednostneniu pred ostatnými súčiastkami nás znova prinútil materiál, ktorý máme v súčasnosti ako prevažný k dispozícii, čiže položelezné pluhy. Prvé kováčske pluhy predstavovali zdokonalenie náradia, ktoré sa do tej doby v určitej oblasti používalo. Pri výmene drevenej odvalnice za železnú sa niekedy zachováva drevený plaz a stlpica. Najčastejšie však táto výmena prináša so sebou aj železný plaz a stlpicu. Najdlhšie odoláva zmenám tvar hriadeľa. Vidíme, že tam, kde sa oralo drevenými pluhmi s rovným hriadeľom, aj nové pluhy majú rovný hriadeľ a opačne. V oblastiach krivohriadeľových pluhov kováčske pluhy zachovávajú do detailov tvar a skrivenie starých hriadeľov. Zmena pôvodného tvaru hriadeľa zdokonalením a výmenou pracovných častí nie je nevyhnutná a často súvisí s inými faktormi. Videli sme to napr. na pluhoch z Oravy a Tur-

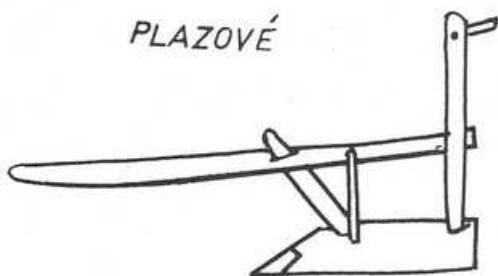
³² Neskôr, pri rozboare situácie v jednotlivých oblastiach, v rámci syntézy slovenského orného náradia venujeme tomuto náradiu znova pozornosť, čo je potrebné, ak nechceme skresliť situáciu v skúmanom období.

I. RADLÁ

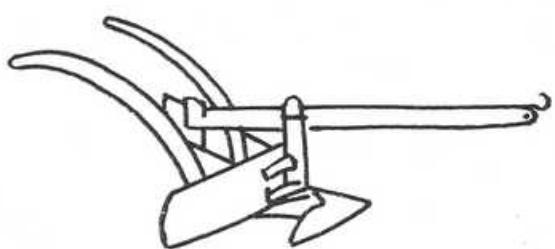
BEZPLAZOVÉ

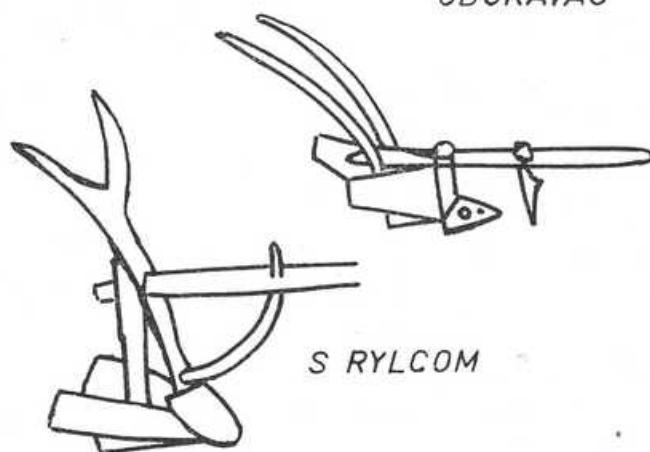
PLAZOVÉ

DVOJODVALNICOVÉ

OBORÁVAC

S RYLCOM

Tab. I. Radlá: 1 — prienohy, 2 — hriadeľ, 3 — rylec, 4 — lemeš.

ca. V niektorých prípadoch si zachovávajú pôvodný tvar aj prienohy. Najčastejšie však zároveň s kováčskou odvalnicou prichádza aj k ich upevneniu o hriadeľ, a tým k zmene ich pôvodného tvaru.

Zmenám teda odoláva najdlhšie hriadeľ a na jeho základe si môžeme urobiť aspoň čiastočnú predstavu o tom, aké náradie sa predtým v určitej oblasti používalo. Variácií v spôsobe skrivenia hriadeľa je mnoho a často majú len lo-

kálny charakter. Preto môžeme brať v tejto súvislosti do úvahy len skrivenia charakteristické pre väčšie oblasti. Lokálne varianty môžu sa spomenúť len z prípadu na prípad, pri rozbore náradia v jednotlivých oblastiach. V zásade ide o štyri typy pluhov: s rovným hriadeľom, s krivým hriadeľom (keď ide o skrivenie, aké vidíme na pluhoch z Oravy a Turca), s vyhnutým hriadeľom (napr. Liptov) a pluhy s hákovicou ohnutým hriadeľom (Novohrad). Posledná skupina má buď hriadeľ s plazom z jedného kusa, alebo (pri mladších typoch častejšie) dvojitý plaz s prienohami sú z jedného kusa a hriadeľ prechádza cez prienohu tesne nad plazom (pozri tab. I).

Hovoriť o oravskom alebo liptovskom type nie je vhodné, aj keď by bolo jednoduchšie. Pluhy s takýmito skriveniami hriadeľov sú známe aj z iných našich a susedných oblastí. Z týchto príčin bude výhodnejšie vyhnúť sa lokalizovaniu a radšej charakterizovať náradie pomocou termínu, vychádzajúceho z tvaru charakteristických súčiastok.

Je samozrejmé, že pri podrobnom rozbore materiálu skúmaných oblastí si musíme všímať aj tvar ostatných súčiastok pluhu — plaz, prienohy, stlpicu, odvalnicu a pod. Keďže však drevených pluhov z nášho územia máme pomerne najmenej zachytených, nemôžeme pri klasifikácii náradia vychádzať z týchto súčiastok a na ich základe určovať typy, ako to urobil napr. Kovács, vychádzajúc z tvaru plazu. Charakter nášho materiálu nedovoľuje sa pridržiavať ani Brataničovho hľadiska, opierajúceho sa o podrobný rozbor konštrukcie drevených pluhov a spôsob väzby jednotlivých súčiastok.³³

Uvedená klasifikácia slovenského pluhu vychádza zo súčasného stavu bádania a prihliada k tomu, že nie všetky oblasti Slovenska sú rovnako podrobne preskúmané. Doplnením týchto medzier bude snáď potrebné rozšíriť niektoré typy pluhov o vývojové skupiny. Nebude už však potrebné meniť celú štruktúru klasifikácie.

Príkladom môžu byť dvojstranné položelezné pluhy (valcový, previerací a dvojodvalnicový) alebo jednostranné položelezné pluhy (ruchadlo a pod.). Ich prípadné rozšírenie ešte o ďalšie skupiny, ktoré zároveň predstavujú vývojové stupne skupiny hlavnej, neznamenalo by narušenie celého predchádzajúceho systému.

Druhá skupina náradia, vyskytujúca sa na našom území, sú r a d l á.

Radlá z hľadiska vývoja sme mali rozobrať a zaradiť pred pluhmi. V tejto štúdiu sme to neurobili zámerne z týchto príčin: Otázka, ktoré náradie možno považovať za pluhy, bola vzhľadom na náš súčasný materiál dôležitejšia a pri jej riešení sa automaticky vyčleňovalo náradie, ktoré k pluhom nepatrí, do skupiny radiel. Aj početne a pracovne majú na našom území radlá pomerne malý význam.

Za radlo sa vo všeobecnosti považuje náradie, ktoré zem len rozrýva, prípadne rozhŕňa na dve strany bez toho, že by robilo pravidelné brázdy a zem prevra-

³³ B. Bratanić, *Oráče sprave centralnog dijela Balkanskog polutoka*. Zbornik Etnografskog Museja u Beogradu, 1901–1951, 42–57.

calo. Ide o náradie symetrické aj čo do tvaru (lemeš), aj čo do počtu (odvalnice) súčiastok. V súhlase s týmto názorom nachádzame na našom území dve základné skupiny radiel:

1. bezplazové a
2. plazové.

Bezplazové radlá sú čo do konštrukcie našim najarchaickejším náradím, ktoré sa zachovalo aj v čistej forme, bez príberania súčiastok, ako sú napr. odvalnice. Bezplazové radlo, používané na vyorávanie zemiakov, je ešte dnes známe na celom území Spiša a, vychádzajúc z muzeálneho materiálu, v minulosti bolo známe aj na západnom Slovensku.³⁴ Nakoľko tento typ zasiahol ostatné územie, nemôžeme dnes povedať a pravdepodobne ani v budúnosti už nebudem môcť jeho výskyt zrekonštruovať v dostatočnej miere pre nedostatok materiálu v teréne.

Plazové radlá v čistej forme sú na našom území veľkou zriedkavosťou a radlo, ktoré publikoval Podolák z Čiernej Lehote, je skutočne výnimočné a ojedinelé.³⁵ Plazové radlá majú zväčša už dve odvalnice, ktoré umožňujú zem nielen rozrývať, ale aj rozhŕňať na dve strany. Budeme ich uvádzať ako radlá dvojodvalnicové. Dvojodvalnicové radlá sú známe v rôznych obmenách takmer z celého územia Slovenska včítane Spiša, kde sa používajú vedľa bezplazových radiel na vyorávanie zemiakov. Orba radlami je veľmi zriedkavá.

Zvláštnu skupinu tvoria radlá, ktoré majú sice rylec ako radlá bezplazové, no už spevnený stlpicou a plazom, a o plaz alebo na rylec sú pripevnené dve odvalnice. Tento typ radla vzhľadom na plaz, ktorý zmenil prácu náradia, budeme tiež zaraďovať medzi radlá plazové — „s rylcom“ (pozri tab. I).

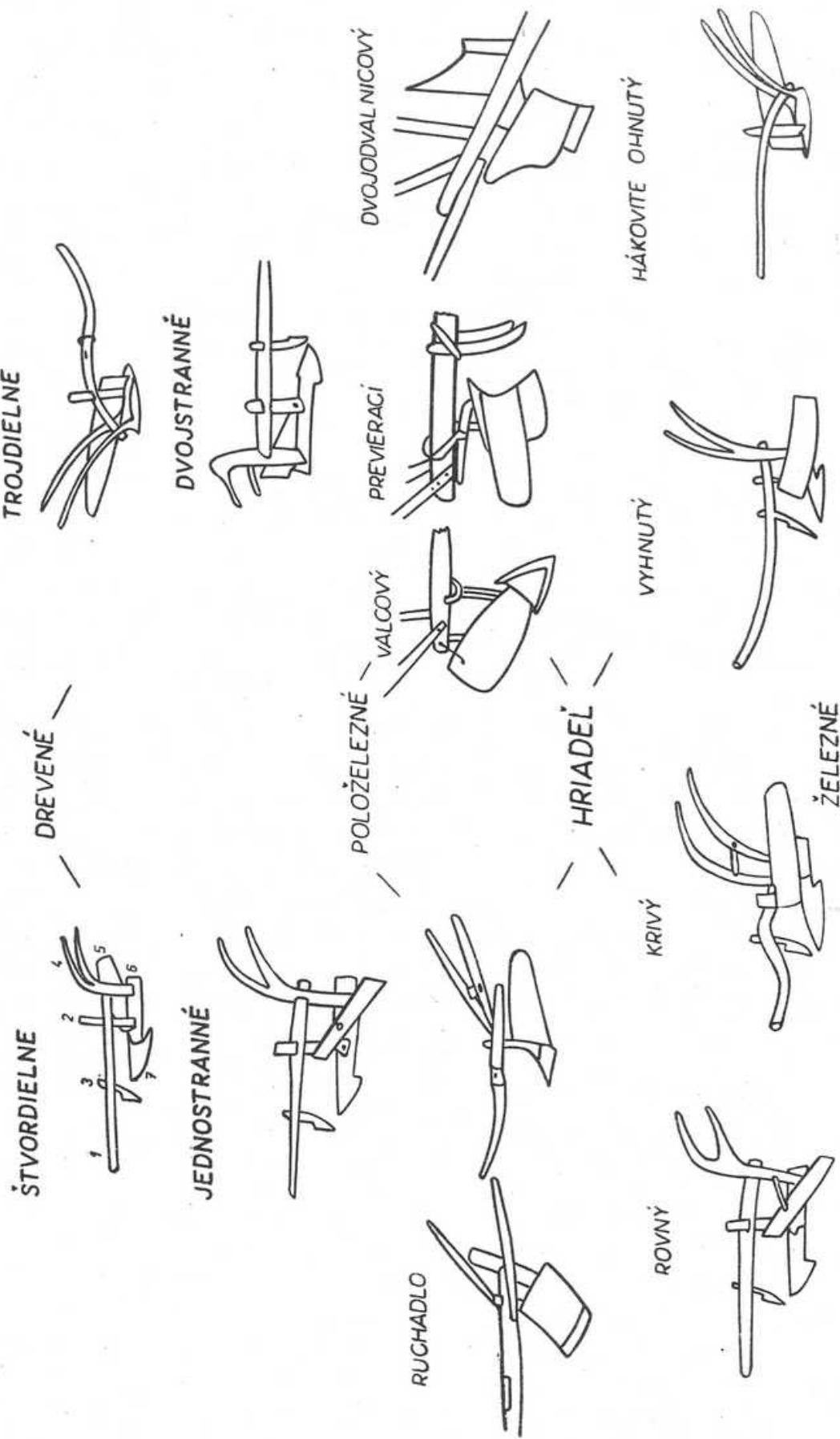
Medzi plazovými radlami treba rozlišovať ešte jednu skupinu. Ide o náradie, ktoré okrem dvoch odvalníč a symetrického lemeša má čerieslo, čiže súčiastku typickú pre pluh. Je to náradie používané na oborávanie zemiakov a niekedy aj na preorávanie úhoru pred orbou pluhom. Vzhľadom na to, že čerieslo je stále uprostred, nad hrotom lemeša, pri práci s týmto náradím sa nerobia pravidelné brázdy pevnou stenou a zem rozdelená na dve odvalnice sa len rozhŕňa a neprevracia. Čerieslo uľahčuje v tomto prípade chod náradia a zdokonaľuje jeho prácu, no neumožňuje prevrátenie pôdy. Vzhľadom na to ho budeme uvádzať ako oborávač (a upustíme od názvu plužný ohŕnač), čím sa bude diferencovať aj od dvojodvalnicových radiel, aj od pluhov, ktoré neoborávajú, ale orú a pôdu prevracajú. Pri práci sa radlá pripevňujú buď o plužné kolieska, alebo majú koliesko v hriadieli pripevnené rôznym spôsobom. O radlach s kolieskom v hriadieli budeme hovoriť ako o radlach koliesových.

Ked budeme chcieť vyjadriť stupeň dokonalosti radiel vzhľadom na materiál, z ktorého sú jednotlivé súčiastky zhotovené, budeme používať tie isté kritériá

³⁴ M. Jurkovič, *Staré oradlá v zbierkach Slovenského múzea v Bratislave*, SN, č. 3, 1956, 306–316, obr. 1.

³⁵ J. Podolák, e. d., SN, 1956, obr. 8. Podľa neho je vyhotovený aj nákres bezplazového radla na tab. I.

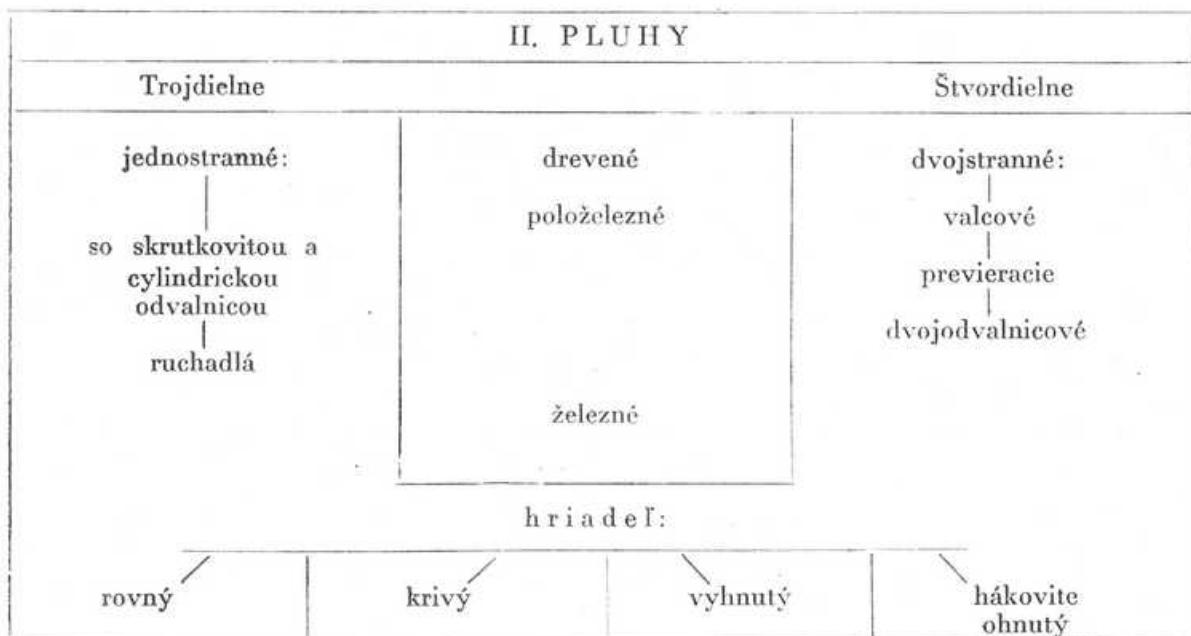
II. PLUHY

Tab. II. Pluhy; 1 — hriadeľ, 2 — stlpica, 3 — čerieslo, 4 — priehony, 5 — odvalnica, 6 — plaz, 7 — lomes.

ako pri pluhoch. Teda radlá plazové s dvoma železnými odvalnicami budeme označovať ako radlá položelezné. V niektorých oblastiach sú hriadele na radlách zakrivené podobne ako na pluhoch.³⁶ V týchto prípadoch budeme pri označení tvaru hriadeľa postupovať tak isto ako pri pluhoch.

Slovenské orné náradie môžeme teda zaradiť do týchto skupín:

Pri opise náradia sa uvedená schéma použije takto: bezplazové drevené radlo; plazové drevené radlo s rylem; štvordielny dvojstranný drevený pluh s rovným hriadeľom.

Pri pomenúvaní jednotlivých súčiastok náradia používame v podstate terminológiu, ktorú navrhol J. Podolák v zmienenom článku. Na definitívne stanovenie nomenklatúry slovenského orného náradia nemáme ešte dosť materiálu.

³⁶ M. Jurkovič, c. d., obr. 3 (radlo z Trebostova) a obr. 5 (radlo z Turca).

Nateraz bude stačiť doplniť túto nomenklatúru o termín „pracovné súčiastky“ (čerieslo, lemeš a odvalnica) a o termín „hlava pluhu“, pod ktorým myslíme lemeš s odvalnicou, plazom a stlpicami, zhotovené zo železa a tvoriace jednu časť. Pozmeniť bude treba pomenovanie rukoväti — „pluhovice“ — pretože tento termín vo vzľahu k radlám nie je výstižný. Preto v tejto štúdii miesto neho používame termín „prienohy“. Pri tvare odvalníc budeme používať ako základné termíny odvalnica cylindrická a skrutkovitá.

Spresniť terminológiu a doplniť jednotlivé skupiny náradia v rámci uvedeného triedenia bude možné len na základe ďalšieho materiálu z terénu.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Verfasserin geht hervor aus den bisherigen Einteilungen des Ackergerätes (siehe die zit. Lit.) und indem sie sich auf das neugewonnene Material aus dem Gebiete der Slowakei stützt, macht sie sich an die Einordnung des slowakischen Ackergerätes. Bei der Grundeinteilung des Ackergerätes in zwei Hauptgruppen — Arlen und Pflüge — hält sich die Autorin konsequent an die Arbeit, die das Gerät fähig ist, auszuüben. In die Gruppe der Arlen wurde das gesamte Gerät eingereiht, das den Boden nicht umwirft, sondern nur mit einem Male auf zwei Seiten auseinanderteilt, ohne Unterschied, ob es mit Hilfe einer blossen Pflugschar (Arlen ohne Pflugsohle), oder mit Hilfe von Streichblechen (Arlen mit Pflugsohle) geschieht. In diese Gruppe wurden auch die Arlen mit Pflugsohle eingereiht, die außer mit zwei Streichblechen auch mit einem Pflugsech versehen sind, das zur Bearbeitung der Kartoffel dient. Die Arlen haben eine symmetrische Pflugschar, event. zwei Streichbleche, und ein Pflugsech (jüngerer Typ von Arlen mit Pflugsohle). Es ist ein symmetrisches Gerät nicht nur in bezug auf Arbeit (das Auseinanderteilen der Erde mit einem Male auf zwei Seiten), sondern auch in bezug auf die Bestandteile (Pflugschar, zwei Streichbleche).

Der Pflug hingegen ist ein Gerät, das den Boden mit einem Male nur auf eine Seite umwirft. Die unerlässlichen Bestandteile, die es dem Holzpflug ermöglichen, diese, im Vergleich mit dem Arl qualitativ abweichende Arbeit zu verrichten, sind: das Pflugsech, das den Boden durchschneidet, die Pflugschar, die den Boden unterschneidet und ein Streichblech, das den Boden umwirft. In die Gruppe der Pflüge wurde das gesamte Gerät auf Grund einer solchen Arbeit eingereiht, ohne Rücksicht auf die Form der Pflugschar, der Pfluggrindel und ohne darauf zu achten, ob sie mit Räderchen versehen sind oder nicht. Beim Einhalten dieses Prinzips ist die Verfasserin aus der Arbeit beiderseitiger Pflüge mit einem symmetrischen Pflugsech und einem Umschlagstreichblech hervorgegangen, die die Arbeit so sicher verrichten, wie die asymmetrischen Pflüge. Wie das Material aus Orava, Liptov und Turiec zeigte, haben auch die verschiedenen Verkrümmungen von Pfluggrindeln keinen Einfluss darauf, ob das Gerät den Boden umwirft oder nicht, und sie können daher die prinzipielle Einordnung des Gerätes, oder event. seine Ausgliederung aus der Gruppe der Pflüge, nicht beeinflussen. Ähnlich ist es auch mit den Räderchen, die die Arbeit des Gerätes vervollkommen können, aber keinen Einfluss darauf haben, ob das Gerät die Erde nur durchwühlt, oder diese auch umwirft.

Mit einer systematischen Erforschung des slowakischen Ackergerätes wurde erst vor einigen Jahren begonnen. Deshalb sind die Funde von alten Holzpflügen und verhältnismässig auch von Arlen eine grosse Seltenheit. Seit den 80 Jahren des vorigen Jahrhunderts beginnen mit grosser Schnelligkeit auf unserem Gebiete die Pflüge der Schmiedeerzeugung zu durchdringen, die während der ersten 10—20 Jahre unseres Jahrhunderts fast zur Gänze die Holzpflüge aus dem ganzen Gebiete der Slowakei verdrängten und an manchen Orten überdauern sie die Fabrikspflüge, denen sie bis zum heutigen Tage widerstehen. Im Rahmen einer ethnographischen Erforschung haben die letzten 80 Jahre der Entwicklung unserer Landwirtschaft und deren Verfolgung bis heute einen ebenso wichtigen Platz, wie der vorhergehende Zeitabschnitt. Nachdem in diesen Jahren zur Bodenbearbeitung beinahe für das ganze Gebiet das typische Gerät — die Schmiedepflüge — dienten, müssen wir ihnen in diesem Zeitabschnitt die gleiche Aufmerksamkeit schenken, wie den Holzpflügen in den vorhergehenden Zeitabschnitten. Ein wichtiger Moment bei deren Bewertung ist auch die Wirklichkeit, dass in ihren Anfängen die

Schmiedepflüge direkt an das alte, traditionelle Gerät anknüpfen und dabei die alte Form derjeniger Bestandteile, bei denen es möglich ist, beibehalten. Es sind dies die Handgriffe, abenamentlich und in erster Reihe ist es die Grindel, die bei alten Schmiedepflügen gesetzmässig eine solche Form behält, wie es bei den Holzpfügen der Fall war. Diese Pflüge bilden daher in vielen Gebieten den einzigen Leitfaden für eine beiläufige Bestimmung eines älteren Pflugtyps (aus Holz). Die Schmiedepflüge wurden bei der angeführten Einteilung in die Gruppe der halbeisernen Pflüge eingeordnet, die zum Unterschied von den hölzernen — wo nur die Pflugschar und das Pflugsech aus Eisen sind — auch schon das Streichblech aus Eisen haben, das mit der Pflugschar zu einem Arbeitsbestandteil verbunden ist. Die Grindel und die Handgriffe bleiben aus Holz. In diese Gruppe wurde z. B. auch der tschechische Sturzpflug eingeordnet, dessen Bedeutung in dem erwähnten Zeitabschnitt nicht so gross ist, wie vorausgesetzt wurde. Hierher wurden auch die in kleinen Werkstätten erzeugten Pflüge eingeordnet, die die Holzgrindel und Handgriffe beibehalten, die jedoch grösstenteils die alten lokalen Gerätetypen (sogar die Schmiedegeräte) nicht mehr berücksichtigen und womit deren Niveaulement beginnt, das mit dem Einzug der in der Fabrik erzeugten Pflüge ein Ende nimmt.

Die letzte Gruppe bilden die eisernen Pflüge mit einer ganzeisernen Konstruktion. Diesen wird nur vom Gesichtspunkt eines totalen Entwicklungsfortschrittes in der slowakischen Landwirtschaft Aufmerksamkeit gewidmet. Mit Rücksicht auf die Uebermacht der halbeisernen Pflüge und in erster Reihe der Schmiedepflüge, wird bei einer weiteren Einordnung die Grindelform beachtet, die — wie bereits erwähnt — als der einzige Leitfaden bei der Bestimmung der älteren Typen dient und die dabei behilflich ist die Grenze ihrer Verbreitung zu bestimmen, wobei gleichzeitig die Aussagen der ältesten Informatoren im Terrain konfrontiert werden.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словакской Академии Наук
Год издания IX, 1961, № 1
Издается четыре раза в год
Издательство Словакской Академии Наук
Редакторы д-р Божена Филова и Вера Носальова
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang IX, 1961, Nr. 1. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure Dr. Božena Filová und Viera Nosáľová
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume IX, 1961, No 1.
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors Dr. Božena Filová and Viera Nosáľová
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Année IX, 1961, No 1. Parait quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: dr. Božena Filová et Viera Nosáľová
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník IX, 1961, číslo 1. Vychádza štyri razy do roka
Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Hlavná redaktorka dr. Božena Filová
Výkonná redaktorka prom. hist. Viera Nosáľová
Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárik, dr. Soňa Burlasová, prom. hist. Emilia Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Michal Markuš, doc. dr. Andrej Melicherčík, dr. Ján Mjartan, dr. Ján Podolák
Jazyková redaktorka Klára Vloššáková
Technický redaktor Ondrej Betko
Redakcia: Bratislava, Klemensova 27
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 13,50, celoročné predplatné Kčs 54,—
Výmer PIO 2385/49-III/2 — V-15*11036
Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky prijíma poštový úrad i doručovateľ.